

Lunds universitet
Socialhögskolan
Komparativ socialpolitik SOL
Vårterminen 2001

Kalaallit nunaat

Människornas land

En studie om en kulturell minoritet

Författare: Else Holm

Eva Kess

Handledare: Jan Petersson

Abstract

The purpose of this essay was to research the citizenship of a minority in relation to that of the majority and what importance it has for Greenlanders in Denmark. The questions asked were the following;

What elements underlie the Danish people's image of the Greenlanders and the Greenlanders' image of themselves?

What is the importance of official institutions recognising cultural minority groups to the Greenlanders' identification process?

To what extent is the citizenship enough for the Greenlanders as a minority to feel as and be regarded as equal citizens?

To answer the above questions we interviewed Danish, Greenlanders and Swedish social workers in Denmark. We also studied literature on the subject.

Our conclusion is that the image of the Greenlanders in the Danish society is derived from the colonization. Today, the Greenlanders in Denmark still have low status and have not reached acknowledgement of their cultural identity. It is of the highest priority that official institutions acknowledge the Greenlanders as a cultural minority, otherwise they can never feel nor be considered as equal citizens.

Förord

Vi vill här tacka våra intervjupersoner som gjort denna uppsats möjlig genom att ta emot oss och på ett öppet vis dela med sig av sina erfarenheter. Ett stort tack vill vi också rikta till vår handledare Jan Petersson för hans relevanta synpunkter och engagemang. Hans engagemang tog sig bl. a uttryck i att han spontant presenterade en dansk kollega från grönländs socialhögskola och ställde honom till vårt förfogande, vilket vi var tacksamma för. Ett tack riktar vi också till våra nära och kära som tålmodigt stått ut med oss under arbetets gång. Sist men inte minst vill vi tacka varandra för tålamod och goda skratt.

Eva och Else

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Problemformulering	5
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Metod och urval	7
1.3.1 Metod	7
1.3.2 Urval	8
1.3.3 Tillförlitlighet	9
1.3.4 Analys av data	10
1.3.5 Etiska överväganden	10
1.3.6 Fortsatt framställning	11
2 Teorier och begrepp	11
2.1 Nationell minoritet	11
2.1.1 Kolonisering	12
2.1.2 Gemensam lojalitet	13
2.2 Kultur	13
2.2.1 Värdet av kulturell tillhörighet	13
2.3 Identitetsbildning – attityd och stigma	14
2.3.1 Identitetsbildning	14
2.3.2 Värderingar och attityder	15
2.3.3 Tre delkomponenter	16
2.3.4 Samhälleliga föreställningar och dess påverkan	16
2.3.5 Stigma	18
2.3.6 Olika stigman	18
2.3.7 Avvikelse	20
2.4 Erkännandets politik	20
2.4.1 Offentlig identitet	21
2.4.2 Subjektiva och objektiva verkligheten	21
2.4.3 Moderna identitetsbegreppet	22
2.5 Differentierat medborgarskap	23
2.5.1 Kulturell utestängning	24
2.5.2 Gruppdifferentierade rättigheter	25
3 Empiri och analys	26
3.1 Det danska samhällets syn på grönländarna	26
3.2 Kulturella skillnader	28
3.3 Identitetsformering	31
3.4 Stigma	32
3.5 Erkännandets politik	33
3.6 Medborgarskapet	36
4 Slutdiskussion	37
Källförteckning	39
Bilaga	41

1 Inledning

1.1 Problemformulering

I början av 1600-talet lyckades den första danska expeditionen ta sig fram till västra Grönland som då förklarades som en del av det danska riket. De tog några grönländare till fånga och förde dem till Danmark. "Infangning av de wilde" blev rutin för danska sjökaptener. En historiker och ämbetsman från denna tid beskrev grönländarna som "skräckinjagande och vilda" men han konstaterade samtidigt att vissa var mer civiliserade och inte helt utan mänskliga känslor, eftersom de dagligen grät, förmodligen av hemlängtan. Han hade också en del annat gott att säga om grönländarna. De var flitiga och visade kärlek till sina landsmän. De var stolta och modiga och föredrog döden framför slaveriet. Det hände att de hellre störtade sig ut ifrån klipporna än lät sig tillfångatagas, men tillägger den lärde historikern och ämbetsmannen;

"I sanningens namn bör dock sägas att deras fel är betydligt fler än deras goda sidor. De är avgudsdyrkare och de är grymma. De är vidare otacksamma, tjuvaktiga, lösaktiga, opålitliga och bedriver djävulsk magi."(Isaksson, Hallgren, 1993).

Dessa attityder och fördomar präglade under lång tid många européers uppfattning om grönländarna. I dagens moderna samhälle verkar dessa attityder och fördomar mycket avlägsna, men kan de trots allt ligga som grund för synen på grönländare i dagens danska samhälle?

År 1953 fick Grönland status som danskt län och en mycket snabb utveckling följde. Det danska samhället satsade stora summor på att bl. a hjälpa upp undervisningen, modernisera hälso- och sjukvården, häva den dåliga bostadsstandarden och utveckla näringslivet. De övergick från sälångst till torsk- och räkfiske och fabriker började växa fram. Grönländarna flyttades med all välmening in till centralorter från sina små byar för att de skulle få bättre social service och för att säkra fiskeindustrins behov av arbetskraft. Utvecklingen har skett i ett hastigt tempo och utbildningen av det grönländska folket har inte hängit med. Det var därför nödvändigt att få fler danskar till Grönland. Detta skapade konflikter mellan grönländare och danskar eftersom den grönländska befolkningen ville att de ledande posterna

på Grönland i större utsträckning skulle besättas av grönländare. Förhållandet dem emellan blev inte bättre av att danskarna fick högre lön och bättre förmåner än grönländarna.

Med bästa välvilja tog man även grönländska barn från sina familjer och skickade dem till Danmark. Tanken var att de skulle få en bra utbildning och en dansk uppväxt (Höglund 1997, Wendt 1978).

Mycket genomfördes på Grönland i effektivitetens namn utan att grönländarna riktigt hann följa med. Detta fick många negativa sociala och ekonomiska konsekvenser som arbetslöshet, kriminalitet, alkoholmissbruk, självmord osv. Problemen som uppstod i samband med den snabba utvecklingen mynnade ut i ett större inhemskt engagemang med större ansvar för beslutsfattandet. Den första maj 1979 infördes inre självstyre, men ekonomiskt är Grönland fortfarande beroende av Danmark. Grönland befinner sig idag i en positiv men också problemfylld utveckling. De är fortfarande mycket beroende av Danmark och om de någonsin kan eller ens vill frigöra sig är en öppen fråga (Höglund 1997, Wendt 1978).

Vi är intresserade av hur den relation som under många år funnits mellan grönländare och danskar påverkar grönländarnas situation i Danmark idag och hur grönländarna uppfattar sin situation. Ses de som jämlika och värdiga medborgare av det danska samfundet?

I dag bor det ca 10 000 grönländare i Danmark. Många av dem har kommit till Danmark av utbildnings- eller yrkesskäl. En annan grupp är kvinnor som gift sig med danska män, som arbetat på Grönland, och sen flyttat med honom till Danmark. Vart sjunde registrerat giftermål på Grönland är mellan en dansk man och en grönländsk kvinna. Det finns de som köper en enkel biljett och tror att de ska få det bättre i Danmark, de kanske är arbetslösa eller har av en eller annan orsak en dålig status i det grönländska samhället. Det finns de barn som togs med tvång från sina familjer för ca 35 år sedan. En annan kategori är de som i Grönland döms till fängelse eller sluten psykiatrisk vård. De sänds till Danmark eftersom låsta anstalter helt saknas på Grönland. När de sedan släpps ut får de ingen hjälp att komma tillbaka till Grönland utan släpps ut på gatan i Danmark.

Det förs ingen officiell statistik i Danmark över de sociala förhållanden som råder bland de grönländare som är bosatta i Danmark. Men klart är att gruppen som helhet betraktad lever på en med nordiska mått mätt skrämmande låg välfärdsnivå. Åker man till Köpenhamn utgör de alkoholiserade grönländarna ett tragiskt inslag i statsbilden. Det är lätt att förfasas över hur de stolta jägarna från världens största ö har förvandlats till sludrande fyllo. Är detta en orättfärdig och kränkande bild? Lever de flesta grönländare i Köpenhamn under ordnade

förhållanden eller är de generellt alkoholiserade och har svårt att anpassa sig till det danska samfundet? Ligger detta problemen hos grönländarna eller har det danska samfundet någon del i detta? Vilka faktorer ligger till grund för danskarnas bild av grönländarna och hur formar det grönländares bild av sig själva? Hur viktigt är det att offentliga institutioner erkänner kulturella minoriteter i deras skapande av sin identitet? En annan viktig fråga är i vilken utsträckning medborgarskapet är tillräckligt för att man som minoritet ska uppleva sig och bli betraktad som en jämlik medborgare? Detta är frågor som väckt vårt intresse för det ämne vi valt att presentera i denna uppsats.

1.2 Syfte och frågeställningar

Vårt syfte med uppsatsen är att undersöka en minoritets medborgarskap i förhållande till majoritetens medborgarskap och vilken betydelse det får för grönländare som bosätter sig i Danmark. Vi har valt följande frågeställningar för att besvara vårt syfte;

- Vilka faktorer ligger till grund för och hur formas danskarnas bild av grönländarna och grönländarnas bild av sig själv?
- Vilken betydelse har det att offentliga institutioner erkänner kulturella minoriteter i grönländarnas skapande av sin identitet?
- I vilken utsträckning är medborgarskapet tillräckligt för att man som grönländsk minoritet ska uppleva sig och bli betraktad som en jämlik medborgare?

1.3 Metod och urval

1.3.1 Metod

Uppläggningsen av denna studie är icke-experimentell med en komparativ ansats. För att nå vårt syfte och besvara våra frågeställningar valde vi att använda oss av litteraturstudier och en empiriinsamling av kvalitativ art. Anledningen till att vi valde en kvalitativ metod var att vi ville ha fram en subjektiv och personlig uppfattning hos våra intervjupersoner. Vi delar den uppfattningen att en kvalitativ undersökning ger bredare och djupare svar och kan leda till en diskussion med intervjupersonerna runt våra frågor. Vi närmar oss en verklighet som vi inte har någon större kunskap om, ganska förutsättningslöst. Syftet är att skaffa kunskap om ett fenomen och få största möjliga helhetsförståelse om fenomenet. Undersökningens inriktning är explorativ, vilket bland annat innebär att intervjuerna är ett viktigt led i

insamlingsprocessen. Intervjuer, bedömer vi är det bästa sättet att belysa de faktorer som formar synen på grönländare i det danska samhället och som ligger till grund för formandet av deras identitet. Litteraturstudierna syftar till att ge oss en bakgrundsförståelse, undersöka tidigare forskning inom området samt teorier vi anser relevanta för att jämföra och tolka det vi ser.

Vi valde att använda oss av en i förväg framställd intervjumall med övergripande tema (Se bilaga). Anledningen till att vi valde denna typ av intervjumetod är att vi ansåg att om intervjuerna till viss del var strukturerade skulle vi kunna styra intervjun men ändå ge intervjupersonerna möjlighet att med egna ord formulera sådana erfarenheter och attityder som är relevanta för vår problemställning och på så vis lättare kunde synliggöra svaren och underlätta analysen.

Vi tog kontakt med intervjupersonerna och bokade tid per telefon och via email. Varje intervju genomfördes i ett enskilt rum under drygt en timme med hjälp av bandspelare. Detta för att vi båda två skulle ha möjlighet att aktivt delta i intervjuerna samt kunna medverka vid eventuella diskussioner. Vid två av intervjutillfällena, Grönländska huset och de svenska socialarbetarna i Köpenhamn var de två intervjupersoner med vid vart tillfälle samt tre intervjupersoner vid besöket på socialtjänsten i Christianshavn. Detta gjorde att intervjun fick en karaktär av gruppdiskussion vilket bidrar till att få fram dolda föreställningar och kollektiva åsikter samt för att klargöra i vilket sammanhang som åsikterna bildas (Halvorsen, 1992). Vi anser det har varit en fördel med mer än en intervjuperson vid intervjutillfällena eftersom de ibland haft olika uppfattningar och har då diskuterat kring dessa uppfattningar eller kompletterat varandra

1.3.2 Urval

För att kunna besvara våra frågeställningar valde vi att genomföra intervjuer dels med grönländska socialarbetare, dels med danska socialarbetare samt med svenska socialarbetare i Köpenhamn för att få en så bred bild som möjligt. Vårt intervjumaterial består av fyra intervjutillfälle med sammanlagt åtta intervjupersoner. Vi har intervjuat två grönländska socialarbetare från det Grönländska huset i Köpenhamn, en dansk socialarbetare från Christiania, tre danska socialarbetare från socialkontoret i Christianshavn varav en var teamchef och två svenska socialarbetare som är stationerade i Köpenhamn. Syftet är att se

vilka faktorer som formar grönländarnas syn på sig själv och vilken bild danskarna har av grönländarna i Danmark. De grönländska socialarbetarna bedömer vi kan ge oss det grönländska perspektivet. De fyra danska socialarbetarna representerar olika område där de i sitt sociala arbete möter grönländare. De område de representerar är barn och ungdom, psykiskt sjuka och marginaliserade grupper, ekonomi/aktivering samt en som arbetar ute på Christiania. De svenska socialarbetarna fick representera en bild utifrån. Vi ville få en uppfattning om de faktorer som påverkar förhållandet av grönländarnas identitet, och om de är så tydliga i det danska samhället att de kan uppfattas av utomstående. Vi är även intresserade av att undersöka om dessa bilder hade någon gemensam substans som är teoretiskt hållbar.

1.3.3 Tillförlitlighet

Då vi under intervjuerna använt oss av bandspelare, kan detta ha lett till en viss nervositet hos en del av intervjupersonerna, vilket kan ha påverkat intervju svaren. Vi tror dock inte att det har påverkat svaren i så stor utsträckning att svaren inte skulle vara tillförlitliga. Däremot kan det ha uppstått vissa språkliga missförstånd eftersom de flesta av intervjupersoner talade danska. Avsikten med att vi inte skickade ut intervjufrågorna i förväg till våra intervjupersoner, var att vi antog att svaren då skulle ha varit mer tillrättalagda. Vi ville ha intervjupersonernas direkta och spontana uppfattning, utan att de hade haft tillfälle att tänka igenom sina synpunkter, därför ansåg vi detta vara det bästa alternativet. Det kan dock ligga en svårighet i att tolka intervjumaterialet när det gäller att särskilja fördomar från fakta i intervju svaren. Intervjuerna fokuserade på de socialt utslagna grönländarna och inte i så stor utsträckning på de fungerande grönländarna i det danska samhället. Vi anser att bilden av de socialt utslagna grönländarna speglar bilden av grönländare i allmänhet.

Det är viktigt att vara medveten om olika, medvetna eller omedvetna dolda, normer och värderingar som vi bär med oss och som leder till ideologiskt betingade avskärmningar i datainsamling och analys. Vi människor är inte helt förutsättningslösa. Det är därför viktigt att synliggöra de föreställningar vi bär med oss vilket vi gör genom att eftersträva en öppenhet till det vi studerar (Eliasson 1995). Det har därför varit en fördel att vi under hela uppsatsarbetet har arbetat tillsammans, vilket har inneburit att vi haft möjlighet att diskutera och granska vårt material kritiskt.

Vi har haft stora svårigheter att få fram statistiskt material om grönländarnas situation i Danmark. Det statistiska material som funnits tillgängligt har endast innehållit statistik om grönländarna som är bosatta på Grönland. Vi har varit i kontakt med det bibliotek i Köpenhamn som tillhandahåller all statistik. Det svaret vi fick var att det inte fanns någon tillgänglig, dock kunde vi beställa material men på grund av tid och kostnad var detta omöjligt att genomföra. De få statistiska uppgifter vi har, har vi fått genom våra intervjupersoner och ligger några år tillbaka i tiden. Det materialet fanns inte tillgängligt, vilket gjorde att vi inte hade möjlighet att ta del av det.

1.3.4 Analys av data

Vi har valt att presentera intervjuerna parallellt med analysen och inte i ett separat avsnitt. Detta dels för att undvika upprepning och dels för att vi vill kunna jämföra informanternas svar parallellt och koppla detta till den teoretiska bakgrunden. Vi anser att det på detta vis blir tydligare att se och förstå de faktorer som ligger till grund för forandet av grönländarnas identitet. Vi kommer således att använda oss av komparation i den meningen att vi jämför intervjuerna med varandra för att kunna få fram essenser och diskrepanser ur materialet. Beträffande framställandet av intervjumaterialet har vi valt att översätta citaten till svenska. Detta för att vi inte behärskar det danska skriftspråket tillräckligt väl och för att underlätta för läsaren.

1.3.5 Etiska överväganden

Beträffande etiska överväganden har vi valt att inte intervjua grönländare med sociala problem. De befinner sig redan i en utsatt situation och vi tror att en intervju rörande deras svårigheter skulle vara kränkande. Vi valde att framställa intervjufrågorna på ett sådant sätt att de inte var personligt riktade utan vad grönländare, danskar och socialarbetare i allmänhet ansåg. Detta för att vi anser att det kan vara svårt för intervjupersonerna att tala om sina egna upplevelser, attityder och eventuella värderingar, dessutom är vårt syfte inte personligt riktat utan handlar mer om den allmänna uppfattning som finns i det danska samhället. Det blev dock så att det till viss del blev personliga upplevelser som kom fram i intervjuerna. Dessa personliga upplevelser kom spontant och det var inget vi specifikt ställde frågor om. Vi upplevde att de ville dela med sig av sina personliga erfarenheter, för att det var viktigt att lyfta fram svårigheterna för grönländare i Danmark, inte bara för de som är socialt belastade utan också

för de som är väl fungerande samhällsmedborgare. Vi har valt att inte namnge intervjupersonerna. Detta, inte för att de krävde anonymitet, utan för att vi ansåg att de enskilda personerna bakom uttalandena inte i sig var av betydelse utan det var attityder och värderingar i allmänhet vi var intresserade av. Vi har särskilt intervjupersonerna enligt danska, grönländska och svenska socialarbetare.

1.3.6 Fortsatt framställning

Kapitel två inleds med en presentation av begreppen nationell minoritet och kultur. Nationell minoritet och kultur är av betydelse för förståelsen av den grönländska befolkningens situation i förhållande till det danska samhället. Därefter går vi ner på individnivå för att närmare granska vilka faktorer som påverkar individens identitetsbildning och den stigmatisering som kan bli följden av icke socialt erkännande. Efter det kommer vi in på erkännandets politik som handlar om relationen mellan stat och medborgare, därefter avslutar vi med medborgarskapets innebörd och betydelsen av differentierade rättigheterna. Vi har valt att inte presentera tidigare forskning i ett separat kapitel, utan fört in det under rubriken teorier och begrepp. Detta för att lättare få en förståelse för de faktorer som påverkar individens identitetsbildning och samtidigt kunna se det i ett vidare perspektiv. I kapitel tre redovisar vi det insamlade intervjumaterialet genom citat som vi analyserar, och knyter till olika teoretiska resonemang och tidigare forskning. Vi avslutar därefter uppsatsen med en slutdiskussion där vi kommenterar det empiriska och teoretiska materialet, samt ger våra egna reflektioner över resultatet.

2 Teorier och begrepp

Vi kommer i detta kapitel att presentera en genomgång av begrepp, teorier och tidigare forskning som vi anser relevanta för att få en förståelse för de faktorer som påverkar och formar grönländarnas identitet. Vi kommer även att lyfta fram olika forskares teorier vad gäller medborgarskapets betydelse.

2.1 Nationell minoritet

Will Kymlicka, professor i filosofi vid University of Ottawa och vid Carleton University, diskuterar i *Mångkulturellt medborgarskap* 1998 skillnaderna mellan nationalstat och

mångnationell stat och mellan nationella minoriteter och etniska grupper. Kymlickas definition av mångnationell stat;

En källa till kulturell mångfald är den samtidiga existensen inom en given stat av mer än en nation, där "nation" betyder en historisk gemenskap, mer eller mindre institutionellt fullständig, som upptar ett givet territorium och delar ett distinkt språk och en kultur. (Kymlicka, 1998 sid 19).

En nation i denna mening är nära förbundet med tanken på ett folk eller en kultur. Ett land som innehåller mer än en nation är därmed inte en nationalstat utan en mångnationell stat och de mindre kulturerna utgör nationella minoriteter (Kymlicka, 1998).

2.1.1 Kolonisering

Olika nationer kan ofrivilligt inkorporeras med en enda stat men en mångnationell stat kan också bildas frivilligt, när olika kulturer kommer överens om att sluta ett förbund till ömsesidig nytta. Flera västerländska demokratier är mångnationella och många av dess grupper blev ofrivilligt införlivade genom erövring och kolonisering. Många av dessa nationella minoriteter har valt att inte lämna den stat som en gång erövrats eller koloniserats utan istället sökt autonomi inom nationen (Kymlicka, 1998).

Efterhand som de nationella minoriteter införlivats, har en del av dessa grupper förvärvat en särskild politisk status och erkänts som beroende nationer inom landet med egen förvaltning, domstolar och föredragsrätt där de erkänner sig till landets statsform men med särskild behörighet till självstyre. Dessa grupper ges också rättigheter till språk och markanvändning. De nationella minoriteterna har kort sagt en rad rättigheter som avses återspegla och skydda deras status som distinkta kulturella gemenskaper. Men de flesta av dessa grupper är relativt små och geografiskt isolerade och de utgör oftast bara en bråkdel av den totala befolkningen i landet. Som följd av detta blir dessa grupper marginaliserade för majoritetens självidentitet, det kan till och med vara så att själva existensen av nationella minoriteter och deras rätt till självstyre förnekas eller tonas ned av landets politiker och teoretiker. I andra fall har nationella minoriteter en starkare position och där en utbrytning varit en mycket reell möjlighet. Historiskt sett har dessa grupper föredragit att inte lämna federationen utan istället omförhandla villkoren för förbundet för att öka sin autonomi inom det (Kymlicka, 1998).

2.1.2 Gemensam lojalitet

Att säga att ett land är en mångkulturell stat betyder inte att man förnekar att medborgarna i vissa fall ser sig själva som ett enda folk, utan det kan finnas en stark känsla av gemensam lojalitet, trots språkliga och kulturella skillnader. Mångkulturella stater kan inte överleva om inte de olika nationella grupperna visar trohet mot det större politiska samhället, som de gemensamt delar. Många beskriver denna gemensamma lojalitet som en form av nationell identitet, Kymlicka menar dock att man bör skilja på patriotism – känsla av trohet mot staten och nationell identitet – känsla av medlemskap i en nationell grupp. Han menar att i flertalet mångnationella stater känner de nationella grupperna trohet mot den större staten endast för att den erkänner och respekterar deras särskilda nationella tillvaro. Av detta skäl bör landet ses som en mångnationell stat och de känslor av gemensam lojalitet som det väcker avspeglar en gemensam patriotism men inte en gemensam identitet (Kymlicka, 1998).

2.2 Kultur

Termen kultur har använts för att täcka alla sorters grupper, från tonårgång till globala civilisationer. Den kultur vi kommer att fokusera på är en samhällelig kultur – d v s en kultur som förser sina medlemmar med meningsfulla sätt att leva över hela skalan av mänskliga verksamheter, t ex det sociala livet, utbildning, religion, rekreation och ekonomi, som spänner över både den offentliga och den privata sfären. Dessa kulturer tenderar att vara territoriellt koncentrerade och bygger vanligen på ett gemensamt språk. Samhälleliga kulturer inbegriper inte bara gemensamma minnen eller värden, utan också gemensamma institutioner och sedvänjor. I den samhällelige kulturen är dess gemensamma språk, det sociala livets språk, förkroppsligad i sedvänjor som täcker de flesta mänskliga verksamhetsområde (Kymlicka, 1998).

2.2.1 Värden av kulturell tillhörighet

Människors förmåga att göra meningsfulla val beror på tillträdet till en kulturell struktur. Enligt Rawls som Kymlicka hänvisar till, är banden till den egna kulturen normalt alltför starka för att överges, och det är inte att beklaga. Vi kan inte förväntas eller åläggas att göra ett sådant offer, även om vissa människor frivilligt gör detta. Att språket och kulturens band är så starka för de flesta människor har olika orsaker. En orsak är att kulturell tillhörighet ger meningsfulla alternativ, i den bemärkelsen att bekantskapen med en kultur avgör gränserna

för det föreställbara. Om en kultur håller på att försvinna eller bli diskriminerad, blir därför de alternativ och möjligheter som står öppna för dess medlemmar mindre attraktiva och strävan efter dem har mindre utsikter att lyckas. En annan orsak är att den kulturella tillhörigheten, har en hög social profil i den meningen att den påverkar hur andra uppfattar och bemöter oss, vilket i sin tur formar vår självidentitet. Dessutom lämpar sig den nationella identiteten särskilt väl som primärt fokus för identifikation, för den bygger på tillhörighet, och inte på prestation (Rawls, 1971 i Kymlicka 1998).

2.3 Identitetsbildning – attityd och stigma

Charles Taylor, professor i filosofi och statsvetenskap vid Mc Gill University i Montreal, hävdar i *Det mångkulturella samhället* att kravet på erkännande är betydelsefullt för att kopplingen mellan erkännande och identitet betecknar en persons uppfattning om vem han eller hon är och om vad som i grunden karakteriserar honom eller henne som människa. Tesen är att vår identitet delvis formas av andras erkännande, eller frånvaro därav, och ofta misskännande. En person eller en grupp av människor kan lida verklig skada och drabbas av en verklig förvanskning, om människorna och samhället runtomkring dem återspeglar en inskränkt eller föraktlig bild av dem. Icke-erkännande kan vara en form av förtryck genom att man tvingas in i en falsk, förvanskad och inskränkt tillvaro. Vissa grupper har drivits till att ta till sig en nedsättande bild av sig själva. De har internaliserat en bild av sin egen underlägsenhet, så att även när några av de objektiva hindren för deras utveckling försvinner kan de vara oförmögna att dra fördel av de nya möjligheterna. Deras självförnedring blir, enligt denna uppfattning, ett av de effektivaste verktygen för deras förtryck. Det är av största vikt att de befrias från denna påtvingade och nedbrytande identitet. Ett erkännande är inte bara en artighet som samhället är skyldig sina medborgare utan en livsnödvändighet (Taylor, 1995). För att förstå hur individens identitet formas kommer vi nedan att klargöra vilka faktorer som påverkar individen vid identitetsformering.

2.3.1 Identitetsbildning

Identitet är i Taylors mening den vi är, var vi kommer ifrån, den bakgrund mot vilken begär, smak, idéer och förväntningar blir tydbara. Frågan vem jag är kan endast få sin mening i relation till andra. Jaget definierar sig självt genom att definiera varifrån hon talar; i familjen, i ett socialt rum, genom status, funktioner, intima relationer etc. och detta gör dialogen central

för forandet av vår identitet. Människor tillägnar sig inte på egen hand de språk som krävs för att definiera sig. Istället introduceras vi för dem i ett samspel med andra som betyder något för oss. De uttrycksätt vi använder oss av lär vi oss genom utbyte med betydelsefulla andra. Det mänskliga medvetandets uppkomst är i denna mening inte monologisk, inte något som varje person åstadkommer på egen hand, utan dialogisk. Detta är inte heller bara ett faktum om uppkomsten, som man sedan kan bortse ifrån. Vi lär oss inte bara språken i dialog för att sedan använda dem för våra egna syften. Vi förväntas utveckla våra egna åsikter, uppfattningar, attityder mot saker genom reflektion men så fungerar det inte med något så viktigt som definitionen av vår identitet menar Taylor. Vi definierar alltid vår identitet i dialog med, och ibland i kamp mot, det som våra betydelsefulla andra vill se hos oss. Till och med en till synes ensam individ för en dialog med omvärlden, det är någon form av samhälle man vänder sig till eller från i sin diskussion (Taylor, 1995).

2.3.2 Värderingar och attityder

Identitetsbildningen påverkas av de värderingar och attityder som finns ute i samhället. Attityderna styr människors beteende och reaktion i möten, människor emellan. Det är det sociala trycket vi lever under i samhället som gör att vi antingen bevarar eller förändrar våra attityder. Detta tryck gör att vi rättar våra tankegångar efter de normer som gäller i samhället vilket då påverkar identitetsbildningen.

Värderingar är det som ligger till grund för våra attityder. Värderingar är kulturellt och socialt betingade, de är abstrakta och ospecifika men ändå grundläggande för våra normer och attityder. På så vis styr värderingarna vårt beteende. Historiska, kulturella och religiösa traditioner utgör den grund som värderingar vilar på. Dessa värderingar finns på samhälls- och grupp nivå. Genom uppfostran och utbildning lär vi oss värderingar och de kommer till uttryck när vi som vuxna blir medlemmar i olika grupper i samhället. Till skillnad från värderingar så är attityder specifika och avgränsade i förhållande till ett fenomen eller en grupp människor. Attityder är också övervägande stabila över tiden. Den socialpsykologiska definitionen av begreppet attityd säger att det är en mental beredskap vi har som gör att vi mer eller mindre medvetet reagerar positivt eller negativt på en företeelse eller grupp av företeelse, utifrån de grundläggande värderingar som vi har om gruppen eller fenomenet (Eliasson 1997). Leo Manns definition av attityd är;

Att ha en attityd betyder benägenhet att inför ett socialt objekt reagera på ett givet konsekvent sätt. En attityd innebär att motiv väcks och handlingsberedskap mobiliseras hos individen för att han skall kunna närma sig eller undvika objektet. (Mann 1972 sid 148).

2.3.3 Tre delkomponenter

Det finns tre olika komponenter som utgör en attityd. Den *kognitiva komponenten* består av föreställningar och begrepp. Dessa kommer ifrån kunskaper och erfarenheter. Då kunskap och erfarenhet fattas kan föreställningar härstamma från myter och icke underbyggda uppfattningar. Hur man ser på ett problem d v s vilka begrepp och föreställningar man har, påverkar hur man ställer sig till problemet och hur man löser det. Genom kunskap kan man få en annan grundinställning till både problemet och de inblandade grupperna.

Den *känslomässiga komponenten* består av våra känslor angående gruppen av de berörda människorna. Dessa känslor kan vara av både positiv eller negativ karaktär. Ogenomtänkta ställningstaganden kommer ofta från den känslomässiga komponenten i en attityd. Känslor påverkar inblandade aktörer, men även de som är åskådare. Våra olika känslomässiga reaktioner får sedan betydelse då vi förespråkar olika handlingsalternativ för oss själva eller för samhället. Med andra ord så kommer det vi känner att påverka vårt handlande. Attitydens känslomässiga sida är den som oftast ligger djupt rotad i människan och är den komponent som är svårast att ändra.

Den *handlingsmässiga komponenten* anger hur vi beter oss eller handlar i förhållande till företeelsen. Detta beror i sin tur på de övriga komponenterna i attityden. Det finns dock en skillnad mellan attityd och beteende. En viss attityd bestämmer inte alltid beteendet och handlandet, utan yttre faktorer i den omedelbara sociala situationen påverkar också. En annan anledning till att attityder och handling inte stämmer överens kommer av att många olika attityder kan vara relevanta för en enda handling. Den starkaste av ens attityd kan beroende av situationen ta överhanden och bestämma beteendet (Eliasson 1997, Mann 1972). De attityder som finns ute i samhället har stor betydelse när vi skapar vår identitet och de dominerande samhälleliga idealen är inte enkla att frigöra sig ifrån.

2.3.4 Samhälleliga föreställningar och dess påverkan

Identitetsskapande är en ständig konversation där samhälleliga föreställningar utmanas, accepteras, förkastas, ironiseras etc. Taylor som Mörkenstam hänvisar till, menar att utgångspunkten är att individens identitet möjliggör politiska och moraliska val, därför är

grunden för självrespekt att identiteten inte kränks. Identitetens utveckling är beroende av samhällets dominerande idéer och föreställningar. Dessa föreställningar innesluter värden och utgör vad Taylor kallar ett moraliskt ramverk mot vilket individer mäter sig. Genom ramverket vet individen var det goda är situerat och hur hon ska nå dit. Utan någon uppfattning om ett gott liv, finns inte någon identitet att forma, livet ter sig meningslöst. Ramverket påverkar därför identitetsformeringen och medför att individer inte på ett enkelt sätt kan frigöra sig från sina egna föreställningar om ett gott liv, eller från de dominerande samhälleliga idealen (Taylor 1989 i Mörkenstam 1999).

Den sociala kontexten lägger grund för förmågan att göra kvalitativa värdeomdömen. Det vill säga, utgör mått från vilka individer dömer vad som är rätt eller fel, bättre eller sämre, av högre eller lägre värde. Dessa mått är centrala för självtolkningen, då den betydelse vi ger olika objekt och handlingar är del av hur vi tolkar oss själva. Eftersom identiteten grundas i självförståelse, vilket i sin tur grundas i att vi gör starka kvalitativa värdeomdömen, är det omöjligt att särskilja den egna identiteten från moraliska bedömningar. En analys av identitetsformering visar därför dels på vilka grunder individer tolkar sin identitet och ger den mening, dels vilka samhälleliga värderingar som är av betydelse. Ett samhälles dominerande föreställning påverkar, enligt Taylor, identitetsutvecklingen på två sätt:

- De definierar vad som i ett samhälle betraktas som det övergripande goda, mot vilket individen definierar sin identitet och därmed sin samhällsposition.
- De konstituerar det goda, då samhället inte bara ger den moraliska teorin ett innehåll, utan samtidigt skapar de moraliska idealen (Taylor, 1989 i Mörkenstam, 1999).

De moraliska idealen kan endast existera för oss om de artikuleras och formuleras. Tankar om universella rättigheter existerar exempelvis i vårt samhälle då de diskuterats, och teoretiserats. De ges därigenom ett värde och artikerandet av dem fungerar som en av våra moraliska källor. De moraliska ramverken, attityder och värderingar i Taylors mening är i och med detta sociala konstruktioner, men ändå inte något individer uppfinner. De är en förutsättning för att individer skall forma sin identitet. Identiteten medför en klar bild av verkligheten, en given kunskapsvärld, varför alla tolkningar av världen inte är lika rimliga eller sanna. Individen har en påtaglig relation med omvärlden och identiteten är den kunskapsvärld med vilket omvärlden möts och genom den tolkas och förklaras omvärlden. Individer kommer genom sin relation till omvärlden ständigt att

konfronteras med det moraliska ramverket och identitetens utveckling påverkas av relationen till samhällets dominerande idéer. Individer som befinner sig i marginalen i förhållande till dem, kommer inte att få sin identitet erkänd, eftersom föreställningarna förmedlar en bild av det goda de avviker ifrån. Om principer, baserade på universella rättigheter, ger uttryck för en dominerande värdegemenskap kommer universella rättigheter att medföra att avvikande individer, som tillhör vissa grupper, tvingas anpassa sig för att erkännas (Taylor 1989 i Mörkenstam 1999). Om man inte anpassar sig och får ett socialt erkännande kan detta leda till stigmatisering av avvikande individer eller grupper i samhället.

2.3.5 Stigma

Stigma är den situation som drabbar en individ som av någon anledning inte är i stånd att vinna fullt socialt erkännande. Varje samhälle avgör vilka medel som använts för att dela in människor i kategorier, samt vilka egenskaper som uppfattas som vanliga och naturliga för medlemmarna inom varje sådan kategori. Den sociala miljön avgör vilka kategorier av människor vi förväntas stötta på. De sociala spelregler som råder inom miljön gör det möjligt för oss att träffa sådana människor vi förväntar oss att möta utan att behöva ägna eftertanke åt saken (Goffman, 1972).

När en främling dyker upp, då är vanligen första åsynen av honom tillräcklig för att vi ska kategorisera honom och fastställa vissa egenskaper hos honom, ”hans sociala identitet”.

Vi utgår från dessa första intryck och formar om dem till normativa förväntningar och framförda krav. Det är typiskt att vi inte blir medvetna om att vi har ställt de här kraven eller om vad de innebär, förrän det verkligen blir fråga om dessa krav blir uppfyllda eller inte. Det är först då vi blir varse att vi hela tiden hade vissa föreställningar om hur den här individen borde vara. De krav vi ställer på honom är hans virtuella sociala identitet. Den kategori och de egenskaper han faktiskt visar sig ha är hans faktiska sociala identitet (Goffman, 1972).

2.3.6 Olika stigman

Tre olika sorter av stigma kan urskiljas;

- kroppsliga missbildningar av olika slag
- fläckar på den personliga karaktären som uppfattas som viljesvaghet. Hit räknas egenskaper som fängelsevistelse, homosexualitet, alkoholism, arbetslöshet m.m.

- stigma som ras, religion. Dessa kan förmedlas från generation till generation och kan i lika mån drabba alla medlemmar av en familj.

Inom samtliga av dessa olika stigman återfinns samma sociologiska drag. En individ som lätt skulle ha accepterats i det vanliga sociala samspelet, har ett drag, en egenskap som inte kan undgå uppmärksamhet och som får de han möter att vända sig bort från honom och bortse från de anspråk på gemenskap med oss som hans övriga egenskaper i och för sig skulle ha motiverat. Han besitter ett stigma, han avviker på ett icke önskvärt sätt från våra förväntningar (Goffman, 1972).

De attityder man intar till en person med ett stigma samt de åtgärder man vidtar gentemot honom är välbekanta, eftersom det just är dessa reaktioner som de välmenande sociala insatserna är avsedda att lindra eller vända till godo. Rent definitionsmässigt tror vi förstås att den person som är behäftad med ett stigma inte är fullt mänsklig. Utifrån denna förutsättning vidtar vi diskriminerande åtgärder av de mest skilda slag och genom detta reducerar vi på ett effektivt sätt, ofta inte avsiktligt, individens livsmöjligheter. Vi bygger upp en stigmatologi, en ideologi för att förklara hans underlägsenhet och övertyga oss själva och andra om den fara han representerar. Vi använder oss av speciella stigmatetermer som idiot, svartskalle och bastard i vårt dagliga tal som källa för metaforer och liknelser, utan att ge akt på deras ursprungliga mening. Det ligger nära till hand att man tillför individen en massa ofullkomligheter på basis av en enda ofullkomlighet. Vi tillskriver individen önskvärda fördömande egenskaper, ofta av övernaturlig karaktär såsom ett sjätte sinne (Goffman, 1972).

Stigmaproblemet aktualiseras när det ställs krav på att de som tillhör en viss kategori inte bara ska hålla på en viss norm utan också tillämpa den. Det tycks vara möjligt för en individ att misslyckas med att leva upp till vad som faktiskt fodras av honom men ändå vara relativt oberörd av detta tillkortakommande. Han kan avskärma sig i sin alienation, slå vakt om sin högst privata identitetsföreställningar och känna sig som en fullt normal människa, medan det för honom, blir de andra som inte är riktigt mänskliga. Han bär ett stigma men tycks inte ta detta så hårt eller ångra det. Det kan även vara så att den stigmatiserande individen tenderar att hålla sig med samma föreställningar och värderingar som vi. Inom sig känner han sig som en fullt normal människa som måste få en chans. Ändå kan de bedömningsmönster han fått från samhället inte undgå att öppna hans ögon för det som andra upplever som hans brister och svagheter så att han inser att han faktiskt inte riktigt svarar mot vad som krävs av honom. Skammen ligger alltid på lur på grund av individens insikt att det är något skamligt med att ha en egenskap som han har (Goffman, 1972).

2.3.7 Avvikelse

En typ av avvikelse är de individer som uppsåtligt och öppet tycks förneka den sociala ställning som tillerkänns dem och som uppträder oordentligt och i viss mån upproriskt i förhållande till de grundläggande institutioner – alltså i förhållande till familjen, till graderingen av människor efter ålder, till den stereotypa rollfördelningen mellan kön, samt till segregering efter klass och ras. Dessa personer bejakar inte det allmänna mönstret. Det finns de som på egen hand och av sig själv intar en sådan ståndpunkt, och det finns de som samlas i något mindre kollektiv inom ett större kollektivs ram eller i någon speciell miljö, de skulle kunna kallas sociala avvikare. Det rör sig här om en grupp av människor som ägnar sig åt en kollektiv förnekelse av den sociala ordningen. De har rykte om sig att inte ta tillvara de tillgängliga möjligheterna till avancemang som samhället ställer till förfogande. De visar öppet sitt förakt för de ”välanpassade”. De är representanter för den bristande funktionsförmågan hos samhällets motivationsmekanismer. Sociala avvikare, så som de definierats här, visar öppet upp sin vägran att ”veta sin plats” och tolererar i denna sin gestikulerande revolt, förutsatt att den håller sig inom gränserna för sitt kollektiv. Härtill kommer att sociala avvikare ofta har en känsla av att de inte bara är jämställda med utan bättre än de ”normala” och att det liv de för är bättre än det liv som levs av sådana personer som de annars skulle vara (Goffman, 1972).

Två angränsande typer av sociala kategorier är dels minoritetsgrupper, individer som har en gemensam historia och kultur och som har en relativ missgynnad position i samhället, dels medlemmar av lägre klasser som tydligt bär sitt statusmärke i sitt tal, sitt utseende, sitt uppträdande. De finner att de är en andraklassens medborgare i sitt förhållande till samhällets offentliga institutioner. Dessa grupper, sociala avvikare, medlemmar i minoritetsgrupper samt personer av lägre samhällsklass har alla sannolikt då och då fungerat som stigmatiserande individer och blivit osäkra på vilket mottagande som väntar dem i den direkta interaktionen med andra (Goffman, 1972).

2.4 Erkännandets politik

På det sociala planet har insikten att identiteten formas i en öppen dialog gjort det viktigare och svårare att driva en politik för lika erkännande. Lika erkännande är inte bara på sin plats i

ett sunt demokratiskt samhälle utan det är även så att de som förvägras erkännande kan lida skada. Att man projicerar en mindervärdig eller förnedrande bild på någon kan förvanska eller förtrycka i sådan grad att bilden internaliseras. En vägran av erkännande kan vara en form av förtryck. Erkännandet politik sker på två plan, först i intimsfären där Taylor menar att identitets- och jagbildning sker i en pågående dialog och kamp med betydelsefulla andra. Och sedan i den offentliga sfären, där en politik för lika erkännande har kommit att spela en allt större roll (Taylor, 1995).

2.4.1 Offentlig identitet

Antoinette Hetzler beskriver i *Socialpolitik i verkligheten* den offentliga identitetens uppkomst och hon poängterar att människan/medborgaren i sin relation till staten måste ha en offentlig identitet, en offentlig person som erkänner och legitimerar hennes samspel med staten. Denna offentliga identitet uppträder i form av medborgarskapet såsom det definieras med utgångspunkt i de rättigheter som detta innefattar. Staten har klart definierade skyldigheter gentemot medborgarna, och här igenom ges människor en identitet utöver den individuella. Det råder ett ömsesidigt förhållande mellan stat och medborgare. Staten kan beskrivas som ett socialt kontrakt mellan stat och samhällsmedlemmarna (Hetzler, 1994).

2.4.2 Subjektiva och objektiva verkligheten

Det finns en parallellitet med utvecklingen av den privata identiteten utifrån den subjektiva och objektiva upplevelsen av självet. Den offentliga identiteten utvecklas i samspel mellan den subjektiva upplevelsen av rättighetens status och den faktiska verkligheten som bestäms av administrativa och rättstillämpande myndigheter. Det är i denna länk mellan den subjektiva och objektiva verkligheten som rättigheterna existerar. I detta, samspelet mellan individens subjektiva förväntningar och det objektiva bemötande, förstärks den offentliga identiteten. Det faktum att dessa rättigheter existerar som sociala program sätter igång en process hos individen och det objektiva bemötandet av krav på rättigheters infriande, implementeringen av programmen, är av yttersta vikt för att forma individens uppfattning av sig själv som subjekt, som medlem och aktör i ett samhällssystem. När individen upplever någonting som sin rättighet, och till följd av det förväntar sig ett visst utfall av en aktivitet då har socialpolitiken genom att skapa en social rättighet bidragit till att vidga den offentliga identiteten. En fullt utbyggd offentlig identitet innebär att individer inte längre är, eller

uppfattar sig vara, ett objekt för statsmaktens åtgärder, utan ett subjekt som fullt ut deltar i de processer som syftar till att skapa social välfärd för alla medborgare.

Det finns framför allt två hinder för att politiska och ideologiska intentioner bakom de rättsliga programmen inte ska realiseras, dels yttre strukturer, i form av lagens utformning och ekonomiska ramar för reformer, dels i den inre strukturen, i form av icke-accept och intern organisationskultur. Hindren av det första slaget är relativt lätta att klara ut, utvecklingen av rättsregler utgör knappast ett hinder för att intentionerna realiseras. De ekonomiska ramarna är en produkt av politiska prioriteringar, här finns självfallet en viktig nyckel till förståelsen av välfärdsutvecklingen, men det är ett synligt problem. Svårigheten ligger i de inomstrukturella hindren, som inte är omedelbart tillgängliga för de som har att se till att lagstiftningens intentioner följs, ett styrningsdilemma. I brist på tillgång till de inomstrukturella hindren försöker man modifiera de yttre betingelserna, med följd av att de ursprungliga problemen kvarstår. De ramlagar som styr många av de sociala rättigheterna har bred tolkningsvidd därför ligger tonvikten på hur utfallet blir för den enskilde till stor del på den som tillämpar lagen. De dolda strukturerna hos tillämpningsorganisationen är av central betydelse för hur en lag kommer att tillämpas. Det finns en omfattande lagstiftning som syftar till en utveckling mot jämlikhet och välfärd men vi har också många exempel på att de olika lagarna inte leder till de förändringar av den sociala verkligheten som var avsikten med dem utan följderna kan bli att individer och grupper diskrimineras (Hetzler, 1994).

Förekomsten av diskriminering är ett bevis på bristande jämlikhet, graden av diskriminering kan sägas omvänt ange graden av jämlikhet i samhället. Jämlikhetsideologins grundval är erkännandet av att alla människor i lika utsträckning är berättigade till den livskvalité som samhället kan erbjuda sina medborgare och samtidigt ett erkännande av sådana skillnader mellan människor som leder till skillnader i behov. Konkret innebär det att samhället accepterar ansvaret att kompensera de skillnader i förutsättningar, för att individen ska uppnå optimal livskvalité (Hetzler, 1994).

2.4.3 Moderna identitetsbegreppet

Alla individer har samma medborgerliga fri- och rättigheter och medborgare särbehandlas på socioekonomiska grunder. Detta har lett till utvecklingen av ett modernt identitetsbegrepp som i sin tur givit upphov till en särartspolitik. Var och en ska erkännas för sin unika identitet.

Med en likvärdighetspolitik är det tänkt att det som införs ska, vara lika för alla, ett identiskt paket av fri och rättigheter. Vad vi ombeds att erkänna med en särartspolitik är den enskilda eller gruppens olikheter gentemot andra. Bakom kravet ligger en princip om allmän jämlikhet. Särartspolitiken fördömer diskriminering och förkastar ett andraklassens medborgarskap. Därmed införs principen om allmän jämlikhet i värdepolitiken. Men det är svårt att införliva dessa krav med denna politik, eftersom den begär att vi ska ge erkännande och status åt något som inte omfattas av alla. Även om den ena politiken har sitt ursprung i den andra skiljer de sig i betydande grad från varandra. En grund för skillnaden framträder ännu tydligare när vi går utöver vad båda kräver att vi ska erkänna – vissa universella rättigheter i det ena fallet, en särskild identitet i det andra (Mörkenstam 1999, Taylor 1995). Det moderna identitetsbegreppet leder oss till ett differentierat medborgarskap, där det krävs en särartspolitik som förkastar ett andra klassens medborgarskap.

2.5 Differentierat medborgarskap

Kymlicka menar att det är omöjligt att överbetona vikten av förenings-, religion och yttrandefriheten, liksom rätten att röra sig fritt och bilda politiska organisationer, för att skydda skillnader mellan grupper. Det skydd som dessa allmänna medborgliga rättigheter ger är tillräckligt för många legitima former av olikheter eller skillnader i samhället men i många länder har det blivit allt mer accepterat att vissa former av kulturella skillnader endast kan bevaras genom speciella juridiska och konstitutionella åtgärder, ut över och vid sidan av medborgarskapets normala rättigheter, grupp specifika rättigheter (Kymlicka 1998).

Ulf Mörkenstam skriver i inledningen till *Om "Lapparnes privilegier"* i frågan om minoritetsgrupper bör ha samma rättigheter som övriga medborgare eller att de bör tillkännas någon form av särskilda rättigheter.

Att åsidosätta idealet om lika rättigheter för och lika behandling av alla medborgare, förutsätter kriterier för att särskilja grupper från grupper... De villkor som uppställs för att erhålla särskilt statligt stöd är i sin tur del av en vidare föreställningsvärld om varför särbehandling är både nödvändigt och önskvärd, d v s de grundas i normativa föreställningar om en specifik samhällsordning, exempelvis att kulturell mångfald har ett värde. Utifrån dessa ideal måste staten dessutom ta ställning till, värdera, precisera och väga vad som är viktigt eller oviktigt för individer och grupper, exempelvis språk, för att därefter genomföra särskilda åtgärder, som möjligheten att tala sitt språk i kontakt med förvaltningsmyndigheter och domstolar. (Mörkenstam 1999: 1-2).

I ett rättvist samhälle ska de friheter som hör till det jämlika medborgarskapet vara fastslagna; de rättigheter som garanteras av rättvisan ska inte bli föremål för politiskt köpsläende eller

kalkyler över samhällsintresse. Samhällsstrukturen gynnar dock vissa sociala positioner, eftersom fördelningen av samhälleliga och naturliga nyttigheter inte är lika, utan beroende av historiska tillfälligheter och naturens lotteri. Ett rättvist samhälle som tar individens okränkbarhet på allvar bör kompensera detta slumpens spel. Samhälleliga nyttigheter, som frihet och möjligheter, inkomst, rikedom och självrespekt, bör fördelas rättvist och skillnaderna över vilka samhället inte till fullo kan råda, som intelligens, hälsa, styrka och fantasiförmåga, det vill säga naturliga nyttigheter, bör kompenseras. De principer som Rawls menar skulle väljas som grund för ett samhälle som både främjar rättvisa och jämlikhet är att alla har rätt till grundläggande frihet och en egen uppfattning om det goda livet, förenligt med en likadan frihet för andra (frihetsprincipen) och att sociala och ekonomiska ojämlikheter ska gynna den sämst ställda i samhället (skillnadsprincipen). Frihetsprincipen ges företräde framför skillnadsprincipen, vilket innebär att ökad social och ekonomisk jämlikhet inte får åstadkommas genom att den individuella friheten inskränks. Dessa rättvisepinciper ger, i Rawls mening, förutsättningar för att behandla alla individer med lika respekt och omtanke, d v s jämlikt (Rawls, 1999).

2.5.1 Kulturell utestängning

T.H. Marshall, som var efterkrigstidens mest inflytelserika medborgarskapsteoretiker, presenterade 1950 en utvecklingsmodell av medborgarskapet. Han beskriver utvecklingen från feodalsamhället till det moderna kapitalistiska demokratiska utifrån förhållandet mellan de civila, politiska och sociala elementen i medborgarskapsbegreppet (Hetzler, 1994).

Kymlicka hävdar att T.H. Marshall egentligen var mer intresserad av den kulturella utestängningen än av materiell ojämlikhet i sig själv. Men eftersom arbetarklassens kulturella uteslutning härrörde från dess socioekonomiska belägenhet, var förmåner genom välfärdsstaten det effektivaste sättet att främja nationell integration. Därför låg Marshalls fokus på att utvidga medborgarskapet genom att föga ”sociala rättigheter” till utbildning-, hälsovårds- och trygghetssystemet. Med arbetarklassen som grund utvecklade Marshall en teori om medborgarrättens integrerande funktion. Han tanke var att lika medborgerliga rättigheter skulle bidra till att främja en nationell integration för tidigare uteslutna grupper. Dessa rättigheter skulle skapa en direkt känsla av tillhörighet till gemenskap som bygger på lojalitet mot civilisationen som en gemensam ägodel. Det finns också ett rikt belägg för att dessa sociala rättigheter i olika länder verkligen tjänade till att främja arbetarklassens integration i den nationella kulturen.

Kymlicka menar att det emellertid blivit uppenbart att integration av arbetarklassen inte kan generaliseras på detta sätt. Det finns många former av kulturell uteslutning, och de samverkar på olika sätt med ett gemensamt medborgarskap. I synnerhet är det inte säkert att Marshalls integrationsteori fungerar för kulturellt distinkta invandrare, eller för olika andra grupper som historiskt varit uteslutna från ett fullvärdigt deltagande i den nationella kulturen. En del medlemmar av dessa grupper känner sig fortfarande uteslutna från den gemensamma kulturen trots att de besitter medborgarskapets gemensamma rättigheter. Dessa grupper har uteslutits från ett fullt deltagande, inte på grund av sin socioekonomiska status utan på grund av sin sociokulturella identitet, sin ”olikhet”. Medlemmarna av dessa grupper är givetvis ofta också materiellt missgynnade. Med det är inte den enda orsaken till deras kulturella uteslutning, så tillgången till materiella förmåner skulle inte nödvändigtvis säkerställa deras integration i en gemensam kultur, eller utveckla en känsla av gemensam lojalitet mot en gemensam civilisation. Kymlicka menar att det krävs gruppdifferentierade rättigheter för att dessa grupper ska känna sig accepterade av samhället (Kymlicka, 1998).

2.5.2 Gruppdifferentierade rättigheter

Enligt Kymlicka finns det minst tre former av gruppdifferentierade rättigheter, rätten till självstyre, polyetniska rättigheter och rätten till representation. Dessa gruppdifferentierade rättigheter kan tjäna två syften, dels försök till införande av inre restriktioner och dels att vinna yttre skydd, detta beroende på omständigheterna. Alla tre typerna av gruppdifferentierat medborgarskap kan användas för att ge yttre skydd dvs. varje typ hjälper till att skydda en minoritet mot det större samhällets ekonomiska eller politiska makt (Kymlicka, 1998).

- *Rätten till särskild representation* för grupper inom det större samhällets politiska institutioner gör det mindre sannolikt att en nationell eller en etnisk minoritet ska förbises vid beslut som görs på rikstäckande nivå.
- *Rätten till självstyre* delegerar makt till mindre politiska enheter, så att en nationell minoritet inte kan röstas ned eller överbjudas av majoriteten vid beslut som är av särskild vikt för dess kultur, tex. frågor om utbildning, invandring, exploatering av resurser, språk och familjerätt.
- *Polyetniska rättigheter* skyddar bestämda religiösa och kulturella sedvänjor som kanske inte får tillräckligt stöd via marknaden tex. anslag till invandrarpråk eller konstnärliga grupper. Eller som missgynnas, ofta oavsiktligt av den existerande lagstiftningen (Kymlicka, 1998).

De som kritiserar ett differentierat medborgarskap oroas enligt Kymlicka av att grupper, etniska och nationella, av själva medborgarskapet kan uppmuntras att vända sig inåt och fokusera på sina olikheter. Medborgarskapet kan då inte uppfylla sin avgörande integrerande funktion och upphör således att vara ett påfund för att odla en känsla av gemenskap och gemensamt syfte. Ingenting skulle binda samman de olika grupperna i samhället, och förhindra utbredningen av ömsesidig misstro eller konflikt. Om medborgarskapet differentierades, ger det inte längre en delad upplevelse av gemensam status och det skulle leda till ännu en källa till söndring, och inte ett sätt att odla enighet inför ett ökat social mångfald. Men Kymlicka menar att gruppdifferentierade rättigheter för minoriteter är förenliga med grundläggande liberala principer om individuell frihet och social rättvisa. I ett samhälle som erkänner gruppdifferentierade rättigheter är medlemmarna av vissa grupper införlivade med den politiska gemenskapen inte bara som individer, utan också som grupp, och deras rättigheter beror delvis på deras grupptillhörighet. Ett differentierat medborgarskap (Kymlicka, 1998).

I följande kapitel kommer vi att koppla samman teori med det empiriinsamlade materialet och klarlägga de faktorer som är av betydelse för vår frågeställning.

3 Empiri och analys

Vi kommer i detta kapitel att presentera intervjumaterialet parallellt med analysen. Vi har valt att dela in analysen i följande tema; det danska samhällets syn på grönländarna, kulturella skillnader, identitetsformering, stigma, erkännandets politik och medborgarskapet. Vårt intervjumaterial består av fyra intervjutillfälle med sammanlagt åtta intervju personer. Vi har intervjuat två grönländska socialarbetare från det Grönländska huset i Köpenhamn, tre danska socialarbetare från socialkontoret i Christianshavn varav en var teamchef, en dansk socialarbetare från Christiania och två svenska socialarbetare som är stationerade i Köpenhamn. Intervju personerna nämns i analysen som grönländska, danska och svenska socialarbetare.

3.1 Det danska samhällets syn på grönländarna

En av våra frågeställningar i detta arbete var att undersöka vilka faktorer som ligger till grund för och hur, danskarnas bild av grönländarna och grönländarnas bild av sig själva formas. Syftet med intervjuerna var att fånga dessa bilder och på så vis förtydliga de faktorer som ligger bakom. Den danske socialarbetaren på Christiania i Köpenhamn gav den generella bilden, som för övrigt var genomgående hos våra intervjupersoner, han uttryckte sig som följer;

Jag tror att den generella bilden är en fördomsfull bild av att grönländare är alkoholiserade. De är dåligt fungerande till att hålla avtal och tider. Det är nog den typiska bilden danskar har av grönländare. Starkt missbruk och en kulturellt betingad ursäkt när det gäller effektiviteten i att hålla tider och avtal.

De grönländska socialarbetarna bekräftar denna bild. De hävdar att det är den attityd, som alkoholiserad grönländare, de möter även som etablerade samhällsmedborgare. En av de grönländska socialarbetarna beskriver hur han själv ofta möter en fördomsfull attityd: ”Så sent som i går upplevde jag det ett par gånger, under loppet av en dag, res hem till Grönland.” (citatet återkommer). Detta gör det också problematiskt i hans profession som socialarbetare, då han i möte med danska yrkeskolleger i första hand blir betraktad som grönländare:...”*det kan vara svårt eftersom vi i första hand blir betraktade som grönländare, sen som tolk och sist som socialarbetare.*” (citatet återkommer)

Att ha en attityd betyder, enligt Manns definition, en benägenhet att inför ett socialt objekt, i detta fallet grönländarna, reagera på ett givet konsekvent sätt. Detta gör att oavsett om grönländarna fungerar i danska samhället eller ej, blir bilden den samma. Den kognitiva komponenten i attityder består av föreställningar och begrepp. Dessa kommer från kunskaper och erfarenheter och när dessa saknas kommer föreställningarna från myter och icke underbyggda uppfattningar (Mann, 1972 Eliasson, 1997). Vid intervjutillfälle med de svenska socialarbetarna i Köpenhamn framkom det att deras uppfattning var att det i allmänhet saknas kunskap om grönländarna och deras kultur.

Förr satt vi med danska socialarbetare här i detta hus, dåvet jag att jag försökte fråga om grönländare....jag har försökt att få svar på många frågor. Hur fungerar det, vad finns det för skolor på Grönland....det är ingen som vet och ändå är det en grupp som givetvis borde ha ett intresse.

De grönländska socialarbetare vi intervjuade arbetade bl.a. med att försöka minska fördomarna genom information på skolor och socialförvaltningar. Men deras erfarenhet av att försöka förmedla kunskap om

grönländarna är inte helt lätt, *"fördomar de en gång fått, de ruckar man inte på"*. Det är inte tillräckligt menar de grönländska socialarbetarna *"men vi försöker med olika vägar"*.

Den känslomässiga komponenten i attityder består av danskarnas känslor angående gruppen av grönländare. Ogenomtänkta ställningstagande kommer ofta från den känslomässiga komponenten i en attityd. Det danskarna känner kommer att påverka deras handlande och denna känslomässiga sida ligger djupt rotad i människan och är därför också svårast att ändra på (Mann, 1972 Eliasson, 1997). De danska socialarbetare vi intervjuat upplever arbetet med grönländarna som mycket tungt och svårt. Den danske socialarbetaren på Christiania uttrycker det så här; *"...grönländaregruppen här ute är ett mycket tungt arbete, som de flesta gått bet på under en eller annan tidpunkt"*. Intervjupersonerna uttryckte sin uppgivenhet beträffande svårigheterna i det sociala arbetet med grönländarna såsom; *"Jag tror aldrig jag fått en grönländare direkt i arbete, aldrig någonsin... De är såddigt fungerande att det är svårt att förstå att människor kan vara såddigt fungerande"*

Okunskap om den grönländska kulturen ligger delvis som grund för de attityder som finns i det danska samhället beträffande grönländare. Det är viktigt att medvetandegöra kulturella skillnaderna eftersom de påverkar hela skalan av mänskliga verksamheter, både inom den privata och offentliga sfären.

3.2 Kulturella skillnader

Kulturen är ett viktigt uttrycksätt för grönländarna och det är därför av stor betydelse att de får sin kultur erkänd av samhället. Den danska socialarbetaren på Christiania uttrycker betydelsen av grönländarnas kultur ifråga om alkoholbehandlig; *"De har tradition av konsthantverk och det tycker jag är en väg att gå De har lättare att uttrycka sig genom t ex måning, hantverk och liknande. Det är naturligt för dem, det ska vara på deras premisser."* Kulturen är betydelsefull, framför allt för nationella minoriteter som oftast bara är en bråkdel av den totala befolkningen i landet. De har då svårt att hävda sin egna kultur i förhållande till majoritetens kultur och självidentitet. Kultur innebär att man har gemensamma värden, språk och sedvänjor (Kymlicka, 1998). Det danska samhället har ända sedan koloniseringen arbetat för att överföra den danska kulturen på grönländarna dvs. deras värden, språk och sedvänjor. När Grönland 1953 fick status som danskt län satsade det danska samhället mycket på att under några decennier utveckla Grönland och dess befolkning mot ett modernt danskt samhälle.

Invånarna flyttades med tvång in till centralorterna för att ges bättre social service och för att säkra den expanderande fiskeindustrins behov av arbetskraft. Härigenom hoppades den danska staten att kunna minska sina driftskostnader för Grönland. Mogens Glistrup gick ännu längre. Han föreslog att man skulle flytta alla grönländare till Danmark och ge var och en ett bidrag på 100 000 (Isaksson, Hallgren, 1993). Ett annat projekt för att "fördanska" Grönland var att ta grönländska barn och placera dem i Danmark i danska fosterfamiljer. Detta gjordes i ren välvilja för att barnen skulle få bättre möjligheter:

De blev tagna som småvalpar, kan man säga och satta i danska fosterfamiljer... det var meningen att de skulle tillbaka som en dansk makt... dessa barn blev fråntagna sin kulturella bakgrund, de fick överhuvudtaget inget grönländskt det grönländska togs helt ifrån dem ...ja, men vi har dem här nu men det är inget de talar om... gruppen har mycket hög självmordsfrekvens och missbruksprocent....

I intervjuerna, var ett återkommande tema de kulturella skillnaderna och de svårigheter som detta medför för grönländarna i Danmark. Att träffa och hålla avtal är viktigt i det danska samhället men i den grönländska kulturen ligger ett motstånd mot att avtala tid. Den grönländska socialarbetaren uttryckte detta: "Det där med avtal, danskarna vill att man avtalar något, det är svårt för grönländare. När man lever på Grönland då avtalar man inte tid, utan då kommer man bara, ...det är typiskt danskt." De danska socialarbetarna påtalade denna svårighet i sitt arbete,

...de är dåliga på att hålla alla former av avtal oavsett om det gäller pengar eller utbildning, vad som helst, de är så dåliga på att hålla avtal... Vi fångar dem någon gång när de bryter vårt avtal så stoppar vi pengarna... men det kan gå ett par månader innan de dyker upp för då finns det någon annan som har pengar. Det är alltså inte det första de gör, när de är utan pengar, står här och ropar och skriker att de vill ha pengar, det kan gå ett par månader. Det gör däremot danskarna de står här när de behöver pengar och går på så vis att nå Grönländarna kommer inte förrän det är deras tur att skaffa pengar.

En annan kulturell skillnad som danska socialarbetare möter är svårigheten att få grönländarna i eget boende. I den grönländska kulturen är familjen viktig, man bor gärna

många familjer tillsammans. Grönländarna har oftast rest hit ensamma och de söker sig då till de grupper av grönländare som redan är bosatta i Danmark.

Det är ju också så att grönländare använder varandra som säkerhetsnät... De har ingen annan familj... så deras familj är vännerna i boendet. Därför är de också rädda att komma därifrån. De är mycket svåra att flytta.

Många försök har gjorts genom åren för att få grönländarna att anpassa sig till det danska samhällets kultur.

Boendemässigt har det gjorts ett försök det sista året... där ett tjugotal grönländare bland annat från Christiania... som nu bor i ett gemenskapshus bort från Christiania... man är där tvungen att arbeta med att huset ska vara låst... man har bara inte huset olåst så att det kommer 35 stycken grönländare in på natten och tar vad de nu behöver... Det är deras hus och de måste sätta gränser, de måste passa det så att det inte blir ödelagt... de är fortfarande en grupp... det har inte lyckats att få dem att bo ensamma.

Banden till den egna kulturen är normalt allt för starka för att överges. Det kan inte förväntas av grönländarna eller ens åläggas dem att göra ett sådant offer, även om vissa grönländare gör det. En av orsakerna är att kulturell tillhörighet ger meningsfulla alternativ, det avgör gränserna för det föreställbara. Om en kultur håller på att försvinna eller bli diskriminerad blir de alternativ och möjligheter som finns mindre attraktiva och strävan efter dem har mindre utsikter att lyckas (Rawls, 1971 i Kymlicka, 1998). De insatser som är riktade till grönländare går ut på att de ska anpassas till det danska samhället. Man tar sikte på att få ut grönländarna i eget boende vilket strider mot deras kultur. Detta kan ses som en av förklaringarna till svårigheterna enligt Rawls.

Eftersom det är stora kulturella skillnader är det svårt för grönländarna att nå ett erkännande av sin kultur. Icke erkännande kan vara en form av förtryck genom att man tvingas in i en falsk förvanskad och inskränkt tillvaro. En person eller en grupp av människor kan lida verklig skada och drabbas av en verklig förvanskning, om människorna och samhället runtomkring dem återspeglar en inskränkt eller föraktlig bild av dem (Taylor, 1995). I

intervjuerna gjordes uttalande av de danska socialarbetarna som visar hur de upplever arbetet med grönländarna.

jag upplever när de kommer här som nya och vi ber dem att fylla i ett schema så vill jag säga att de är mindre begåvade på ett eller annat sätt. De har inte någon skolbakgrund, de går ut skolan i sjunde klass och seglar och så står de här”

När huset blivit iordningställt så dröjer det ett par månader så är det ödelagt igen, så ställs det i ordning igen för att åter bli ödelagt på grund av för mycket sprit eller vad det nu är, därför blir det hela så extremt tung...vi kan inte göra oss några stora förhoppningar...för mig är det den svåraste grupp jag någonsin sett som socialarbetare i Danmark...det verkar mycket hopplöst”

De danska socialarbetarnas bild speglas av de attityder som finns ute i samhället som formar grönländarnas identitet. Tron på att de socialt belastade grönländarna kommer att lyckas är liten, och svårigheterna har i många fall sin grund i de kulturella skillnaderna. Så länge grönländarnas kultur inte blir erkänd i det danska samhället så kommer dessa kulturella skillnader att medföra svårigheter bl. a med att nå resultat i det sociala arbetet med grönländarna. Den attityd som grönländarna möter är att de är en tung och svår grupp och det är den bild som grönländarna, i sin dialog med samhället, internaliserar.

3.3 Identitetsformering

Interaktionen mellan individer, och mellan medborgare stat är av stor betydelse för att förstå formandet av grönländarnas identitet. Jaget definierar sig själv genom dialog med andra och identitetsskapandet är en ständig konversation där samhällets föreställningar utmanas, accepteras, förkastas och ironiseras. Grönländarna tillägnar sig inte, på egen hand, det språk som krävs för att definiera sig utan gör detta i samspel med andra (Taylor, 1995). När grönländarna flyttar till Danmark möter de också förväntningarna om att de behärskar det danska språket. De danska socialarbetarna påtalar att; ”...och vi kan inte, som när det kommer en invandrare till Danmark,...erbjuder danskundervisning på samma sätt till grönländarna, för de har inte automatiskt rätt att få språkundervisning, på den vägen står de sig dåligt.” Ett av problemen, som var återkommande vid intervjuerna var grönländarnas bristande danska språkkunskaper. De grönländska socialarbetarna berättade att kunskapen de fick i skolan var

minimal *”vi pratade grönländska men lärarna talade danska till oss.”* Han menar att detta gjorde att många i den generationen inte kunde följa med i undervisningen vilket sen resulterade i att de blev socialt belastade *”det är många av dem som kom här ner till Danmark.”* Socialarbetarna på Christianshavn menar att en svårighet beträffande grönländarna är språket; *”...problemet är att många av dem inte pratar särskilt bra danska...vi kan inte bara hänvisa dem till vilket jobb som helst för de har stor problematik och särskilt språket emot sig.”* En del av grönländarna i Danmark har stora brister i det danska språket men också brister i sitt modersmål bl. a på grund av att skolundervisningen tidigare skett på danska. Detta kan medföra svårigheter för grönländarna när det gäller att definiera sig i samspel med andra genom språket. Grönländarna befinner sig i marginalen och uppfattas som avvikare. De är inte bara avvikare i den bemärkelsen att de har sociala problem utan också avvikare som grönländare med helt andra kulturella normer och värderingar än övriga i det danska samhället.

3.4 Stigma

Stigma är den situation som drabbar en individ som av någon anledning inte vinner fullt socialt erkännande. När danskar i allmänhet möter en grönländare är första åsynen tillräcklig för att de ska fastställa de egenskaper som är förknippade med hans sociala identitet. Goffman menar att tre sorters stigma kan urskiljas och två av dessa återfinns i de egenskaper som det danska samhället kopplar till grönländarnas sociala identitet. De har, som Goffman uttrycker det, fläckar på den personliga karaktären som uppfattas som viljesvaghet samt stigma som ras och kultur. En egenskap som stigmatiserar grönländare har med viljestyrkan att göra och som de grönländska socialarbetarna direkt tog upp; *”Det är en fördom att alla grönländare har problem med alkohol.”* En annan sak som stigmatiserar är att de är synliga i det danska samhället p g a sitt etniska ursprung och kan därför lätt urskiljas från övrig befolkning. *”Grönländare som är hemlösa och alkoholister är mycket synliga...det är för att de är så annorlunda, de blir synligare.”* En individ som lätt skulle kunna accepteras i det vanliga sociala samspelet har en egenskap som inte kan undgå uppmärksamhet och som får de han möter att vända sig bort ifrån honom även om hans övriga egenskaper skulle vara accepterade i det sociala samspelet (Goffman, 1972). *”såsent som igår upplevde jag det ett par gånger, under loppet av en dag, res hem till Grönland...vi blir i första hand betraktade som grönländare, sen som tolk och sist som socialarbetare.”*

Goffman menar att vi tror att de individer som är behäftade med ett stigma ”inte är fullt mänskliga” och utifrån detta vidtar vi diskriminerande åtgärder och genom detta reducerar vi på ett effektivt sätt individens livsmöjlighet. Vi bygger upp en stigmatologi för att förklara individens underlägsenhet för att övertyga oss själva och andra om den fara han representerar. En av de grönländska socialarbetarna gav en bild av detta, genom en vän på arbetsförmedlingen; ”...en av hennes kolleger skulle ha en grönländsk klient, då kom kollegan ...det kommer en grönländare, vad ska jag göra?” Det visade sig att grönländaren var dansktalande och helt utan problem. Fördomar kommer innan man vet något om personen, menade han.

Det stigma som individer eller grupper utsätts för kan resultera i olika självbilder. Individen kan avskärma sig i sin alienation, slå vakt om sin högst privata identitetsföreställning och känna sig som en fullt normal människa, medan det för honom blir de andra som inte är riktigt mänskliga. De danska socialarbetarna berättade om ett projekt där medarbetare lösgjorts från organisationen för att gemensamt med grönländarna på Christiania rusta upp deras boende; ”Det slutade med att våra medarbetare stod och mådde och spikade bräder. De kom inte även om det var deras eget boende. De låg vid sidan av och sov...” De tillvaratar inte de tillgängliga möjligheter som samhället ställer till förfogande och de visar öppet sitt förakt för de välanpassande. En annan självbild kan vara att individen tar till sig samma föreställningar och värderingar som majoriteten i samhället. Individen känner sig som en fullt normal människa ändå kan de bedömningsmönster han fått från samhället inte undgå att öppna hans ögon för det som andra upplever som hans brister och svagheter. Skammen ligger alltid på lur på grund av individens insikt om att det är något skamligt med de egenskaper som tillskrivs honom (Goffman, 1972).

Alla människor för en dialog med samhället. Även om grönländarna tycks sluta sig i sin grupp så är de i dialog med det danska samhället. Det är i denna dialog som den offentliga identiteten utvecklas. Det är mot dessa föreställningar och dominerande idéer som finns i samhället, ett starkt moraliskt ramverk, som grönländarna mäter sig (Mörkenstam, 1999).

3.5 Erkännandets politik

Vår andra frågeställningen var vilken betydelse det har att offentliga institutioner erkänner kulturella minoriteter för grönländarnas skapande av sin identitet. Erkännandets politik sker

på två plan, först i intimsfären där identitets- och jagbildning sker i en pågående dialog och kamp med betydelsefulla andra och sedan i den offentliga sfären, där en politik för lika erkännande har kommit att spela en allt större roll (Taylor, 1995).

Det är det danska samhällets uppfattning om det ”goda livet” som blir måttstock för grönländarna. De föreställningar, moraliska ramverk som existerar i det danska samhället konfronteras grönländarna ständigt med t ex i möte med socialtjänsten och andra offentliga instanser. I mötet med dessa instanser är det viktigt för grönländarna att ha en offentlig identitet som legitimerar deras samspel med staten. Denna offentliga identitet uppträder i form av deras medborgarskap. Grönländarnas offentliga identitet utvecklas i samspel mellan den subjektiva upplevelsen av rättighetens status och den faktiska verkligheten som bestäms av administrativa och rättstillämpande myndigheter (Hetzler, 1994).

I grönländarnas möte med danska socialtjänsten, stöter de på språkliga och kulturella barriärer. Socialtjänsten saknar kunskap om deras historiska och kulturella bakgrund och detta ligger till grund för många missförstånd. En del danska socialarbetare inser inte att grönländarna har svårt att orientera sig i det danska samhället. Det har förekommit exempel att barn blivit omhändertagna utan att modern varit klar över vad som skett (Socialrådgiveren, 23/96). I sitt möte med socialtjänsten har den grönländska kvinnan en subjektiv förväntning på att hon ska få hjälp med de problem hon anser sig ha, men den faktiska verkligheten blir att barnet omhändertas. De danska socialarbetarna menade att ”*Vi använder tolk, en grönländare som tolkar men det förändrar inte detta, de säger ändå snällt ja, att de förstått. Det är inte att de inte förstått vad som sagts, detta har vi också varit igenom...*”. De grönländska socialarbetarna menar;

Det kan vara svårt att ha en god kommunikation särskilt med kommunen. Det är lite besvärligt att få fram information om vår kultur när vi är där, om vårt språk och om varför deras grönländska klienter har det som de har...det är några som inte vågar vända sig till socialtjänsten. De möts med oförstående och missförståelse.

Dessa uttalande visar att deras uppfattningar, beträffande kommunikationen mellan grönländska klienter och socialtjänsten, går isär. Dock är det klart att det brister i kommunikationen, inte bara språkligt utan även kulturellt. Detta missgynnar grönländarna

eftersom de blir missförstådda i sin dialog med staten vilket påverkar deras syn på sig själv som medborgare och aktörer i det danska samhället d v s deras offentliga identitet. Det danska samhället erbjuder de socialt utslagna grönländarna samma rättigheter som övriga medborgare. Men det finns två hinder för att de politiska och ideologiska intentioner bakom de rättsliga programmen inte kan förverkligas, dels de yttre strukturerna, i form av lagens utformning och ekonomiska ramar för reformer och dels de inre strukturerna i form av icke-accept och interna organisationskulturer. De yttre strukturerna är synliga problem, såsom de ekonomiska ramarna som är en produkt av politiska prioriteringar (Hetzler, 1994). Detta bekräftades av de danska socialarbetarna;

För tre år sedan hade vi ett mycket flott projekt på papperet, som var mycket realistiskt... och inte dyrt i drift. Men det var vid en tidpunkt när man inte fick politiskt gehör. Nej, de prioriterade inte det. Sen kan det ske något i samhället och det kommer plötsligt ett politiskt behov och problemet prioriteras... någon gång har vi haft en extraanställd, en grönländare för att hjälpa oss, när det varit mycket politiskt fokus på grönländarna.

De inomstrukturella hindren försöker man modifiera med yttre strukturer men de ramlagar som styr har bred tolkningsvidd därför ligger tonvikten på hur utfallet blir, för den enskilde individen, på den som tillämpar lagen. Vilket kan leda till att de ursprungliga problemen kvarstår (Hetzler, 1994). De signaler som grönländarna möter från det danska samhället är att det riktas olika insatser som ska anpassa dem till det danska samhället. Olika projekt dras igång men i mötet med tillämparna inom det offentliga möts de av en dubbelhet, där man å ena sidan säger att ni kan genom de olika projekten, men å andra sidan omedvetet inom sig inte riktigt tror på att de kan lyckas.

Jag tror aldrig riktigt att vi fått ut en grönländare från deras hus på Christiania och i arbete, de vänder tillbaka hela tiden... och när vi någon gång emellanåt fått någon att flytta ut så går det ett halvår är de tillbaka där igen... jag vill säga att grönländaregruppen här ute är ett mycket tungt arbete.

De moraliska ramverk som finns påverkar alla nivåer i samhället. Den information vi fått via våra intervjupersoner tyder på att grönländarna generellt sett har en låg status i det danska samhället. Detta återspeglas i det sociala arbetet med grönländarna. De grönländska

socialarbetarna uttrycker detta; ”När man säger att man är grönländare, nåddär man strax påden här nivån” ,han visar med handen långt ner mot golvet. De danska socialarbetarna bekräftar att grönländarnas status är låg; ” Vi hör det i förhållande till Christiania, där får de med tiden veta att de är de sämsta av de sämsta, såde har den lägsta statusen överhuvudtaget påChristiania”.

Det finns en omfattande lagstiftning som syftar till en utveckling mot jämlikhet men också många exempel på att de olika lagarna inte leder till de förändringar av den sociala verkligheten som var avsikten med den utan följderna kan bli att individer och grupper diskrimineras. Jämlikhetsideologin bygger på att alla medborgare i lika utsträckning är berättigade till lika livskvalité men det krävs då att samhället accepterar ansvaret att kompensera de skillnader i förutsättningarna som finns (Hetzler, 1994).

3.6 Medborgarskapet

Alla medborgare har samma medborgerliga fri- och rättigheter och särbehandlas på socioekonomiska grunder. Samhällsstrukturen gynnar dock vissa sociala positioner, eftersom fördelningen av samhälls- och naturliga nyttigheter inte är lika utan beroende av historiska tillfälligheter och naturens lotteri (Rawls, 1999). I vår avslutande frågeställning frågar vi oss i vilken utsträckning medborgarskapet är tillräckligt för att man som grönländsk minoritet ska uppleva sig och bli betraktad som en jämlik medborgare. I vår undersökning har vi kommit fram till att det danska medborgarskapet i sig inte är tillräckligt för grönländarna att uppleva sig och bli betraktade som jämlika medborgare. Kymlicka menar att medborgarskapet inte är tillräckligt för att integrera kulturellt distinkta invandrare eller för de olika andra grupper som historiskt varit uteslutna från ett fullvärdigt deltagande i den nationella kulturen (Kymlicka, 1998). Grönländarna upplever sig inte som jämlika medborgare i det danska samhället trots att de har samma medborgarskapliga rättigheter som majoriteten. De har inte uteslutits på sin socioekonomiska status utan på grund av sin sociokulturella identitet, sin olikhet, men de är givetvis ofta också materiellt missgynnade. Tillgången till materiella förmåner skulle inte nödvändigtvis leda till att de integrerades i det danska samhället och inte heller leda till att de utvecklade en gemensam känsla av lojalitet till det danska samhället (Kymlicka, 1998).

När vi ställde frågan om grönländarna känner sig som danska medborgare fick vi följande svar av en av de danska socialarbetarna; ”Jag tror bestämt att de känner sig som grönländare,

men jag tror också att de känner sig som danskar". De känslor av gemensam lojalitet avspeglar gemensam patriotism, gemensam trohet mot staten, men inte en gemensam identitet. De jämlikhetsideal som ligger bakom medborgarligen rättigheter ger ett skydd för medborgarna som är tillräckligt för många legitima former av olikheter eller skillnader i samhället. Det har dock visat sig att de inte räcker när det gäller att bevara och erkänna kulturella skillnader (Kymlicka, 1998). Detta har lett till utvecklingen av ett modernt identitetsbegrepp som i sin tur givit upphov till en särartspolitik. Det är viktigt att var och en blir erkänd för sin unika identitet. Att bevara och erkänna olika kulturer är inte bara på sin plats utan borde även vara en självklarhet i ett sunt demokratiskt samhälle. Det är också så att de som förvägras erkännande kan lida skada, en vägran av erkännande kan vara en form av förtryck. Kymlicka menar att det krävs gruppdifferentierade rättigheter för att dessa grupper ska känna sig accepterade i samhället och han hävdar att dessa är förenliga med de grundläggande liberala principerna om individuell frihet och rättvisa. I ett samhälle som erkänner gruppdifferentierade rättigheter är medlemmar av en viss grupp som i det här fallet grönländare införlivade i den politiska gemenskapen inte bara som individer, utan också som grupp och deras rättigheter beror delvis på deras grupptillhörighet, ett differentierat medborgarskap där man erkänner deras sociokulturella identitet (Kymlicka, 1998).

4 Slutdiskussion

De alkoholiserade grönländarna utgör ett tragiskt inslag i den köpenhamnska statsbilden, när de träffas utomhus eller på någon av de mindre nogräknade krogarna. Den generella bilden av att grönländare i Danmark är alkoholiserade och socialt utslagna är utbredd i det danska samhället. Verkligheten är egentligen en helt annan, av 10 000 grönländare i Danmark är det ca fem till sex procent som motsvarar den generella bilden. Många ser den höga alkoholkonsumtionen som roten till det onda, "en present" som den grönländska befolkningen fått av den danska kolonialmakten. Det är dock för enkelt att säga att alkoholen i sig är orsaken till de sociala problem som grönländare har i Danmark. En historisk faktor som påverkar är de föreställningar om underlägsenhet hos urbefolkningen som bebodde Grönland vid koloniseringen. En annan orsak är att grönländarna i Danmark utgör en bråkdel av den totala befolkningen och som följd av detta marginaliseras grönländarna för den danska majoritetens självidentitet

Det sociala arbetet med grönländarna påverkas av de attityder som finns ute i det danska samhället. Med målet att fördanska grönländarna utan hänsyn till deras unika kulturella identitet, är det inte svårt att förstå att de olika projekten som riktar sig till grönländare med sociala problem misslyckas. Det är heller inte svårt att förstå uppgivenheten bland danska socialarbetare som trots engagemang om och om igen misslyckas i sina ambitioner. Ända sedan koloniseringen på 1600-talet har danskarna försökt att förvandla grönländarna till danskar med deras normer, värderingar och kultur. Dessa försök har pågått på Grönland fram till 1979 när Grönland fick självstyre men i det danska samhället finns än i dag tanken på att de grönländare som är bosatta i Danmark ska anpassa sig till den dominerande värdegemenskapen för att erkännas. Det är inte utan att man ställer sig frågan om det ligger en prestige i denna envishet att inte erkänna grönländarnas språkliga och kulturella bakgrund och betrakta dem som jämlika danska medborgare.

Det finns dock eldsjälar som i sitt arbete söker nya vägar, men det är svårt att etablera ett nytt tillvägagångssätt i det sociala arbetet med grönländarna, där man måste utgå ifrån och erkänna deras unika identitet. En av de danska socialarbetare hade provat en annan väg att möta de socialt utslagna grönländarna. Han menade att det var viktigt att det inte gick prestige i arbetet med grönländarna. Det är angeläget, anser han att man som socialarbetare lägger stoltheten åt sidan och fortsätter att pröva alla möjliga vägar, man får inte ge upp arbetet och tron på att lyckas eftersom det är så många grönländare i Danmark som far illa. Han berättar hur han under en period lät dörren stå öppen och de var välkomna in utan att i förväg avtalat tid. Han gick ut i deras verklighet och mötte dem i deras vardag och på deras villkor. Detta resulterade i att han fick mycket god kontakt och kände att han gjorde framsteg i sitt arbete med grönländarna och en del av dessa klarar sig nu riktigt bra ute i samhället. Detta var bara under en begränsad period då han frigjorts från sitt ordinarie arbete. Politiken styr över hur de ekonomiska resurserna ska fördelas. När problemet blossar upp i massmedia får man ökade resurser som tyvärr oftast resulterar i kortvariga projekt. Just nu pågår ett projekt där danska staten satsat ca fyra miljoner kronor, det är ett samarbete mellan Kofotskolan och det Grönländska huset. Kofotskolan som är en institution för både danskar och grönländare, är hantverksinriktad och här har man större möjlighet att tillvarata grönländarnas kulturella bakgrund.

Danmark måste ta sitt ansvar för kolonisationens följder och inte låta sitt dåliga samvete komma till uttryck i fördomar och attityder. Det är av största vikt att grönländarna befrias från

denna påtvingande och nerbrytande identitet som placerar grönländarna längst ner på den sociala skalan. Den unga generationen på Grönland i dag har vuxit upp under det Grönländska självstyret. Det grönländska samfundet har haft ett engagemang för att få grönländs ungdom att återvinna sin självkänsla och skapa en stolthet över språket och kulturen. Detta har gjorts bl. a genom att man satsat mycket på utbildning, som är ett viktigt led i att stärka deras identitet samt att minska beroendet av dansk arbetskraft. Detta gör att man trots allt kan se ljus på framtiden. De unga grönländare som kommer till Danmark framöver känner en stolthet och har en trygghet i sin kultur. De har en annan utgångspunkt och genom utbildning tillgång till de resurser som krävs för att ifrågasätta och detta ger dem en möjlighet att befria sig från den bild av grönländare som lever kvar i det danska samhället. Men det krävs ett erkännande av deras unika identitet från det danska samhället, ett differentierat medborgarskap, för att de ska bli betraktade och uppleva sig som jämnliska medborgare i det danska samhället.

Redan 1863 frågade sig en utsänd dansk sjöofficer:

Hvad har vi bragt dem, for alt det vi tog fra dem? Civilisation? Nej, krudt og luksus, brändevin og laster, eder, forbandelser, besmittelser, overgrepp, løgn og bedrag, død og ødellægelse (Isaksson, Hallgren, 1993).

Källförteckning

Eliasson, Mona (1997) *Mäns våld mot kvinnor* Stockholm: Natur och kultur.

Eliasson, Rosmarie (1995) *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur.

Goffmann, Erving (1972) *Stigma Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Rabén & Sjögren .

Halvorsen Knut (1992) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Hetzler, Antoinette (1994) *Socialpolitik i verkligheten*. Lund: Lunds offset ab.

Höglund, Lena (1997) *Länder i fickform nr 418 Danmark* Utrikespolitiska institutet:
Hallvigs Reklam ab.

Isaksson, Olav Hallgren, Sören (1993) *Grönland*. Stockholm: Natur och kultur.

Kymlicka, Will (1998) *Mångkulturellt medborgarskap*. Falun: Nya Doxa.

Mann, Leon (1972) *Socialpsykologi Gruppbetende. Individer i grupp. Attityder.
Beslutsfattande. Social interaktion*. Stockholm: Whalström & Wickstrand.

Mörkenstam, Ulf (1999) *Om "Lapparnes privilegier"* Edsbruk: Akademitryck ab.

Rawls, John (1999) *En teori om rättvisa* Göteborg: Daidalos.

Taylor, Charles (1995) *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik* Uddevalla:
MediaPrint.

Wendt, Frantz (1978) *Danmarks historie* Köpenhamn: Politikens förlag.

Tidskriftsartiklar

Bruun, Inger m fl. (1996) *Hvorfor saerlig bistand til grønlaendere*. Socialrådgivaren 23, 22-
23.

Bergstrand, Mikael (1996) *Att återövra sin kultur* Sydsvenska dagbladet 96-01-07.

Bilaga

Intervjufrågor

Danskarnas syn på grönländarna.

Vilken bild har den danska befolkningen i allmänhet av grönländare?

Vilka sociala problem anser den danska befolkningen i allmänhet att grönländarna har i Danmark?

Vad är förklaringen till dessa bilder av grönländarna hos den danska befolkningen?

Ligger problemet hos grönländarna eller har det danska samhället någon del i detta?
(Attityder, strukturella faktorer)

Grönländarnas bild av sig själva

Vilken bild har grönländarna av sig själva i Danmark?

Vilka svårigheter och problem anser grönländarna att de har i Danmark?

Socialarbetarkårens syn på grönländarna?

Stämmer socialarbetarnas bild av grönländarna överens med befolkningens i övrigt?

Vilka sociala problem har grönländarna i Danmark?

Finns det insatser som riktar sig speciellt till grönländare?

Skiljer sig dessa insatser från insatser till andra grupper?

